

JULIA CZAPLA

PAMIĄTKA NA ROCZNICĘ ŚMIERCI
MIGUELA DE CERVANTESA.
*HISTORIA CZYLI DZIEJE I PRZYGODY PRZEDZIWNEGO
DON QUISZOTTA Z MANSZY*
W BIBLIOTECE NAUKOWEJ PAU I PAN W KRAKOWIE

Ustanowiony w 1995 r. przez UNESCO 23 kwietnia Światowy Dzień Książki upamiętnia rocznicę urodzin lub śmierci kilku wybitnych pisarzy zaliczanych do kanonu światowej literatury. Najślynniejszym z nich jest William Shakespeare, zatem rok 2016 zdominowały obchody związane z 400-leciem jego śmierci¹. Przyćmiły one nieco przypadającą na 22 kwietnia rocznicę zgonu i na dzień następny datę pogrzebu Miguela de Cervantesa. Dlatego też chcemy pokazać pochodzący ze zbiorów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie egzemplarz jednej z edycji jego najślynniejszego dzieła – *Don Kichota* w pierwszym polskim tłumaczeniu z 1786 r.

Najlepiej znany powieściopisarz nowożytnej Hiszpanii, Miguel de Cervantes y Saavedra, urodził się w 1547 r. w położonym o 30 km od Madrytu miasteczku Alcalá de Henares. Młodość spędził uczestnicząc w różnych wojnach, a do Hiszpanii powrócił po pięcioletnim pobycie w niewoli arabskiej ok. 1580 r. Od początku lat osiemdziesiątych starał się utrzymywać z pisania. Jednakże jego pierwsze dzieła nie zapewniły mu opieki bogatego patrona i zmuszony był podjąć pracę jako poborca podatkowy. Do pisania wrócił ok. 1595 r. i wówczas jego twórczość zdominowały utwory satyryczne. W 1604 r. ukończył pierwszą część *Przemysłnego szlachcica Don Kichota z Manchy*². Prawa do wydania dzieła odkupił od niego za około 1000 reali księgarz Francisco de Robles³. Dzieło ukazało się w 1605 r. i natychmiast stało się bestsellerem nie tylko w Hiszpanii, ale też w innych krajach europejskich.

¹ Nb., data 23 kwietnia jest podawana zgodnie z obowiązującym na Wyspach Brytyjskich do XVIII w. kalendarzem juliańskim. Wedle kalendarza gregoriańskiego był to 3 maja.

² M. de Cervantes, *El ingenioso hidalgo Don Quixote de La Mancha*. Valencia 1605.

³ F. Rico, *Introducción* [w:] M. De Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*. Barcelona 1998 [online, dostęp: 15.04.2016] <http://cvc.cervantes.es/literatura/clasicos/quijote/introduccion/prologo/rico.htm>

Sukces był tak duży, że w 1615 r. ukazała się anonimowa kontynuacja, na którą Cervantes odpowiedział wydaniem podpisanej swoim nazwiskiem drugiej części *Przygód*. Sukces wydawniczy powieści nie przełożył się jednak na sukces materialny jej autora, całe życie borykającego się z problemami finansowymi. Żadne z jego następnych dzieł nie dorównało popularności *Don Kichotowi*. Miguel de Cervantes zmarł 22 kwietnia 1616 r. Pochowany został następnego dnia w madryckim klasztorze trynitarzy bosych. Tę właśnie datę upamiętnia Światowy Dzień Książki. Jego obchody w 2016 r. koncentrują się m.in. na *Don Kichocie*.

Dzieło Cervantesa szybko zdobyło popularność w Europie Zachodniej. Wkrótce po publikacji przetłumaczono je na język francuski (1614–1618), włoski (1616–1617), angielski (1620) i niemiecki (1648). W Polsce znano je głównie za pośrednictwem francuskich przekładów. Jedną z najpopularniejszych wersji było tłumaczenie François Filleau de Saint-Martin z 1677 r. i jego apokryficznej kontynuacji napisanej i wydanej przez Roberta Challesa w 1713 r.⁴ Najprawdopodobniej na tej edycji oparty został pierwszy polski przekład *Don Kichota*⁵.

Dokonał go Franciszek Aleksander Podoski herbu Junosza (1720–1792) kasztelan mazowiecki. Działacz polityczny, równie dużo uwagi poświęcał pracy literackiej. Był członkiem Institutum Litterarium Varsaviense, założonego w styczniu 1756 r. przez warszawskiego pisarza i wydawcę Wawrzyńca Mitzlera de Kolof (1711–1778). Wśród najważniejszych celów Towarzystwa Literackiego Warszawskiego, wymieniono m.in. sprowadzanie, tłumaczenie i popularyzowanie arcydzieł zagranicznej literatury⁶. Poza Mitzlerem i Podoskim, do Towarzystwa należał też Daniel Janocki, bibliotekarz Załuskich i pierwszy polski bibliograf, oraz kilku mieszkających w Warszawie Niemców interesujących się literaturą⁷. Wszyscy oni byli zobowiązani do prezentowania własnych prac. Towarzystwo zakończyło swoją działalność około 1765 r., a realizacji wyznaczonych przez nie celów podjęło się Towarzystwo Literatów w Polsce założone przez Józefa Andrzeja Załuskiego⁸.

Podoski należał do Institutum Litterarium Varsaviense od samego początku i najprawdopodobniej właśnie wtedy zaczął przygotowywać przekłady. Pierwszym dziełem, którym się zajął, był *Don Kichot*, a właściwie *Historia, czyli dzieje i przygody przedziwnego Don Quiszotta z Manszy*. Tłumaczenie Podoskiego wydano

⁴ R. Challes, *Continuation de l'Histoire de l'admirable Don Quichotte de la Manche*. Paris 1713.

⁵ W biogramie Podoskiego w Polskim Słowniku Biograficznym E. Aleksandrowska błędnie podaje jako podstawę tłumaczenia wersję francuską J.-P. Claris de Florian, *de facto* wydaną w 1798 r. (por. PSB XVII (1982–1983), s. 147). Właściwą podstawę tłumaczenia podaje *Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”*, oprac. E. Aleksandrowska et al. T. 6. Warszawa 1970, s. 32.

⁶ W. Mitzler de Kolof, *Leges Institutii Litterarii Varsaviensis coepti anno 1756, mense Januari*. [Warszawa] 1756.

⁷ W. Smoniewski, *Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce wieku XVIII*. Warszawa 1887, s. 15.

⁸ O. Błażejewicz, *Institutum Litterarium Varsaviense*, [w:] *Słownik polskich towarzystw naukowych*, T. 2, Cz. 1, red. B. Sordyłowa. Wrocław et al. 1990, s. 130–131.

w 1786 r. w Warszawie, w Drukarni Piotra Dufoura. Wcześniej, w 1781 r., w Drukarni Prymasowskiej w Łowiczu ukazał się próbny nakład pierwszego tomu. Pełna, sześciotomowa edycja z oficyny Dufoura obejmuje nie tylko obie księgi *Don Kichota* (t. 1–4), ale też *Kontynuację*, tłumaczenie apokryficznej trzeciej części Challesa z 1713 r. (t. 5–6).

Wydane w Warszawie książki mają niewielki format (10×16 cm) i skromną szatę graficzną. Tylko pierwszy tom jest ilustrowany miedziorytami przygotowanymi do edycji z 1781 r. Opatrzony został frontyspitem przejętym z wcześniejszych wydań, przedstawiającym Don Kichota i Sancho Pansę na tle figur bohaterów średnio-wiecznych romansów rycerskich Rolanda i Amadisa oraz medalionu z portretem Dulcyniei. Projekt tego frontyspitu przypisywany jest Jacobowi Savery'emu Mł. (ca 1617–1666), a po raz pierwszy opublikowany został w holenderskim tłumaczeniu wydanym w Dodrechcie w 1657 r.⁹ Był on później wielokrotnie reprodukowany, także w tłumaczeniach francuskich Filleau de Saint Martin.

Druga ilustracja z edycji Dufoura to miedzioryt przedstawiający scenę pasowania Don Kichota na rycerza. Podpisał się pod nią wileński sztycharz-samouk Ignacy Karęga (zm. 1784)¹⁰. Rytownik zakonny, zapewne także wykonawca frontyspitu, przygotował scenę z *Don Kichota* na podstawie ilustracji z jednej ze starszych edycji. Większość nowożytnych wydań była ilustrowana i nie sposób ustalić, którą dokładnie edycję znał Karęga. Można jedynie stwierdzić, że jej pierwowzorem była rycina z przypisywanej Hendrikowi Causé (1648–1699) serii ilustracji do wydania amsterdamskiego z 1692 r.¹¹

W zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie znajduje się kompletny, sześciotomowy egzemplarz zapisany jeszcze Akademii Umiejętności przez Cypriana Walewskiego, warszawskiego bibliofila i jednego z najhojniejszych darczyńców Biblioteki Akademii (sygn. St. Dr. 1538). Ofiarowany w 1875 r. legat liczył prawie 11 tysięcy woluminów, z czego niecałą połowę stanowią druki wydane przed rokiem 1800¹².

Prócz egzemplarza z biblioteki Walewskiego, w kolekcji starych druków Biblioteki przechowywane są też dublety piątego i szóstego tomu *Przygód Don Kichota* (sygn. St. Dr. 14205). Tom piąty pochodzi z księgozbioru króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i opatrzony jest jego superekslibrisem wytłoczonym złotem na okładce. W Bibliotece Naukowej PAU i PAN znalazł się ofiarowany przez Adolfa Pollera (1828–1896), krakowskiego radnego i przedsiębiorcę. Tom szósty jest

⁹ M. de Cervantes, *Den Verstandigen Vroomen Ridder, Don Quichot de la Mancha*. Dodrecht 1657.

¹⁰ E. Łomnicka-Żakowska, *Grafika polska XVIII wieku*. Warszawa 2008, s. 103–104.

¹¹ M. de Cervantes, *Histoire de l'admirable Don Quichotte de la Manche*. Amsterdam 1692, por. niedokładne ustalenia, które przedstawiła H. Blumówna, *Don Kiszot w Sztuce polskiej*, „Polska Akademia Umiejętności. Sprawozdania z czynności i posiedzeń” 51 (1951), s. 577–578; zob. też T. Sulerzyska, *Karęga Ignacy [w:] PSB XII* (1966), s. 43.

¹² R. Żurkowa, *Stare druki z księgozbioru Cypriana Walewskiego w Bibliotece PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 44 (1999), s. 47–48.

w najgorszym stanie. Brak w nim oprawy i pierwszych czterech stron, nie znamy też jego pochodzenia.

Prezentowane ilustracje pochodzące z egzemplarza *Historii, czyli dziejów i przygód przedziwnego Don Quiszotta z Manszy* ze zbiorów Walewskiego (sygn. PAU St. Dr. 1538) upamiętniają 400. rocznicę śmierci autora powieści, Miguela de Cervantesa, i zarazem 230. rocznicę wydania jego pierwszego polskiego tłumaczenia przez Piotra Dufoura.